

TÜRKİYE'DE AZERBAJCAN DİLİ ÇALIŞMALARINA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
fatih.kiriscioglu@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0241-6969

Prof. Dr. Mehman MUSAOĞLU (Merhum)

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
mehmanmusayev.com

Gönderim Tarihi: 06.11.2019 Kabul Tarihi: 10.12.2019

Alıntı: KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih, MUSAOĞLU, Mehman, (2019). "Türkiye'de Azerbaycan Dili Çalışmalarına Eleştirel Bir Yaklaşım", *AHBV Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (1) 47-61.

ÖZ: "Bu tebliğde geçmişte tarihî birliğimiz ve akrabalığımız olan ve 15.yy. kadar "Eski Oğuz Türkçesi" diye adlandırdığımız dönemde de aynı dil ve gramer özelliklerini kullanan ancak tarihî hadiseler sonucu bugün farklı sınırlar içinde kullanılan Azerbaycan Türkçesi üzerine Türkiye'de yapılan dil alanındaki çalışmalar ele alınmıştır. Çalışma kapsamında üniversitelerde yaptırılan yüksek lisans ve doktora tezleri ile müstakil ilmi araştırmalar ele alınmıştır. Bunlar sözlük, gramer ve diğer lengüistik çalışmaları, vb. şekilde sınıflandırılmıştır. Söz konusu çalışmaların muhtevası, ilim âlemine katkısı üzerinde durulmuştur. Tebliğde, tarihî karşılaştırmalı ve çağdaş lengüistik çalışmaların muhtevası ve bazı sonuçları eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak gelecek yıllarda Türkiye'de Azerbaycan Türkçesi üzerine yapılacak çalışmalarda nasıl bir yol haritası izlememiz gerektiği noktasında şahsî tespitlerimiz belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Oğuz Türkçesi, Dil, Dilbilim, Azerbaycan Türkçesi çalışmaları.

A Critical Approach to Azerbaijani Language Studies in Turkey

ABSTRACT: This presentation is concerned with the studies conducted in field of language in Turkey on Azerbaijani Turkish, with which we have a historical kinship and unity and which, though used today within the different frontiers as a result of historical events, used the same language and grammar rules in the period until the 15th century when we call it "Old Oghuz Turkish". The study covers the master's theses and PhD dissertations prepared at universities as well as individual scientific studies. These are classified as dictionaries, grammar and linguistic studies, etc. The emphasis is laid upon the content of the studies in question and their contribution to the academic circles in the field. The presentation is designed to evaluate the content and results of the historical, comparative and contemporary linguistic studies from a critical perspective. Accordingly, our personal evaluations are reported in our presentation on the road map to follow in the future studies on Azerbaijani Turkish in Turkey.

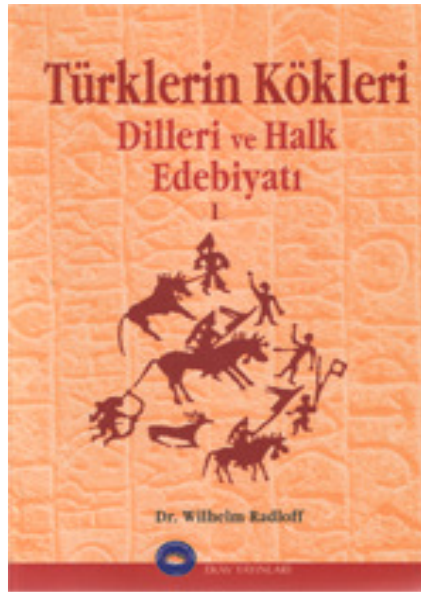
Key Words: Azerbaijani Turkish, Turkish, Oghuz Turkish, language, linguistics, studies on Azerbaijani Turkish.

Giriş

Türkoloji tarihinde Türk lehçelerinin karşılaştırmalı (comparative) incelenmesi, sözün geniş anlamında her türlü karşılaştırmacılık (comparativism), dolayısıyla Türkçenin karşılaştırmalı dilbilimi, Kaşgarlı Mahmut ile başlamıştır dersek doğrudur. Onun XI. yüzyılda kaleme aldığı ve Araplara Türk dilini öğretmek için Türkçe kelimeleri Arapçanın kurallarına göre sıralayıp anlamlarını verdiği *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinde o gün yaşayan Türk boylarının dilindeki kelime ve ses değişiklikleri de verilmiştir (Ercilasun, 2014). Bu türdeki çalışmalar XIX. yüzyılın ortalarında Tatar Türkçesi adıyla veya kendi adlarıyla Çarlık Rusya'sında konuşulan

¹ Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Dilcilik Enstitüsü tarafından Bakü'de düzenlenen I. Halefler ve Selefler Uluslararası Sempozyumu (22-25 Ekim 2014)'nda sunulan basılmamış bildirinin düzenlenmiş hâlidir.

diğer Türkçeler üzerine yabancı dillerde, çoğunlukla Rusça yazılmış çeşitli çalışmalarla ve sözlüklerle hız kazandı. Kazan Üniversitesi tarafından 1839'da neşredilen "Türk-Tatar Dillerinin Umumi Grameri" adlı Mirza Kazım Bey'in eseri bu alanda ilk önemli çalışmalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitabın sonraki yayınları 1846, 1848 yıllarında yapılmıştır. Yine 1851 yılında Otto Böhtlingk'in "Yakut Dili Hakkında" başlıklı çalışması (Böhtlingk 1851) ve 1869 yılında yayımlanan "Altay Dilinin Grammatikası" adlı eser tarihî karşılaştırmalı çalışmalara örnek olmuştur. Alman asıllı Rus Türkoloğu Wilhelm Radloff'un 1858 yılında Rusya'ya gelmesiyle Türk lehçelerini karşılaştırılarak betimlemeli ve karşılaştırmalı tarihsel gelişmelerinin belirlenmesi çalışmaları, hem konfrontatif (Avrasya Türkçelerinin birbiriyle karşılaştırılarak incelenmesi), hem de kontrastif (Avrasya Türkçelerinin yabancı dillerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi) düzlemlerde, gerçek bir karşılaştırmalı Türkoloji doğrultusuna oturmuştur.

Bütün bu çalışmaların yapıldığı dönemlerde Orhun Abidelerinin ve Kutadgu Bilig'in henüz okunmadığını ancak yeni çalışmalar başladığını söylemekte de fayda vardır. Bu yıllarda Türk dünyasının siyasî tarihinin pek parlak olmadığı bellidir. Özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun pek çok cephede savaştığını yani Türklük bilimi ile uğraşacak hâli olmadığını belirtmek lazımdır.

Bu sıkıntılı yıllarda bile Ahmet Vefik Paşa Şecere-i Türkî'yi ve Mahbûbü'l-Kulûb'ü hazırlamıştır (Ahmet Vefik Paşa 1864/1873). Hüseyin Kâzım Kadri 1870-1934 yılları içerisinde otuz yıl boyunca çalışarak tamamladığı 3659 sayfalık ve 4 ciltlik eserinde Türkçeye giren Arapça, Farsça sözcüklerle birlikte Uygur, Çağatay, Azerbaycan, Kazan, Yakut, Koybal, Çuvaş, Altay, Kazan Türklerine ait sözcükleri örnekleriyle vermiştir (Kadri 1870/1934). Necip Asım, En Eski Türk Yazısı, Ural ve Altay Lisanları başlıklı çalışmalarını yayımlamıştır (Asım 1894/1897). Bu sıkıntılı zamanlarda bile Osmanlı aydınları Türk Dünyası ile ilgilenmişlerdir. Bütün bu yıllar içerisinde Bahçesaray'da Gaspıralı İsmail Bey kendi kozasını örmektedir. Onun "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" sloganı ile 1883 yılında çıkardığı Tercüman Gazetesi ve 1884 yılında uygulamaya koyduğu Cedid Okulları'nın Türk Dünyasına siyasî ve sosyal bir hareketlendirme getirdiği hepimizin malumlarıdır. 19. yüzyılın sonlarında Azerbaycan'da alfabe tartışmaları başlamıştır. Bu dönemde M. F. Ahundov Latin temelli yeni bir Azerbaycan alfabesi düzenler. Mevcut alfabenin değişmesi gerektiğini ilk defa 1857 yılında dile getiren Ahundov, alfabe ile ilgili fikirlerini "Elifbayı Cedid" adlı el yazması kitabında ayrıntılı olarak ele almıştır (Kahramanlı, 2002). Yirminci yüzyılın başlarında Türk fikir hayatına büyük etkisi olan, Rusya'da ilk günlük Türkçe gazete olarak bilinen "Hayat"ın, daha sonra "Füzuyat" dergisinin kurucu başyazarlığını yapan Hüseyinzâde Ali Bey (Garaşova, 2004), Yusuf Akçura, Abdülkadir İnan, Ağaoğlu Ahmet gibi pek çok

şahsiyet Türkiye’de bir Türk dünyası fikrinin oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Türkiye’den Azerbaycan’a gelen muallimler de, iki ülke arasındaki alâkalar açısından büyük önem arz etmektedir (Ercilasun, 2014). Bu muallimler arasında, Muallim Mehmet Cevdet, Ahmet Kemal, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hikmet Ertaylan vs. isimler sayılabilir. Ertaylan’ın Bakü’de Azerbaycan Edebiyatı Tarihi yazdığını bilmekteyiz. Ahmet Caferoğlu, 1927-1928 yılları arasında Yeni Kafkasya, 1932-1943 Azerbaycan Yurt Bilgisi dergilerini çıkardı. 1928-1931 yılları arasında Azerbaycan Millî Cumhuriyeti’nin Bolşevik hâkimiyetine girmesiyle buradan kaçarak İstanbul’a gelen aydınlar tarafından çıkartılan Azeri Türk Dergisini görmekteyiz. Bu derginin başyazarı ve sorumlu müdürü Resulzâde Mehmet Emin Bey’dir. Dergide Mehmet Sadık Ahundzâde ve Mirza Bala Mehmetzâde gibi pek çok Azerbaycanlı şahsiyet yazı yazmaktadır (Ulusoy, 2001, s. 230). Bu faaliyetler genelde siyasi ve sosyal alanda olsa da Türkiye’de Azerbaycan lehine bir kamuoyu oluşmasına yardımcı olmuştur. Ercilasun, bütün bu süreci iyi bir şekilde özetlemiştir (Ercilasun, 2007, s. 18 vd.).

1926 yılında Bakü’de düzenlenen Birinci Türkoloji Kurultayı’ndan sonra gerek Sovyetler Birliğinde, gerekse Batı’da ve Türkiye’de Türkoloji’nin gelişiminde yeni bir döneme girilmiştir, diyebiliriz. Akabinde Türkiye’de Azerbaycan dili üzerine yapılan çalışmalarda da hem niceliksel, hem de niteliksel bir farklılık, enine boyuna bir genişlenme gözlemlenmiştir. Birinci Türkoloji kurultaydan sonra Türkiye’de Azerbaycan dili üzerine yapılan çalışmaları da tarihsel olarak iki dönemde ele alabiliriz: Sovyetler Birliğinin mevcut olduğu dönemde ve Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra yapılan dil çalışmaları.

1. Seleflerimiz ve Geleneksel Türkolojik Çalışmaları

Geleneksel nitelikteki ilmî çalışmalara geldiğimizde Türkiye’de 20. yüzyılın başlarında ilk eserlerin Ahmet Caferoğlu ve Mehmet Fuad Köprülü tarafından hazırlandığını görmekteyiz (Caferoğlu, 1923/1934; Köprülü, 1926). Yurtdışında yapılmış olsa dahi Ahmet Caferoğlu’nun Breslau Üniversitesi’nde F. Giese’nin yönetiminde yaptığı “Gence Ağzında 75 Azerbaycan “Bayatı” Türküsü-Bir Dil açıklaması ile” isimli doktora tezi tespit edebildiğimiz ilk önemli çalışmadır (Caferoğlu, 1929). Fuad Köprülü, daha sonra, İslâm Ansiklopedisi’ne “Azeri-Türk Lehçesi” maddesini yazacaktır (Köprülü, 1942). Kronolojik sıraya uygun gittiğimizde Saadet Çağatay’ın “Türk Dillerinde İsimden Yapılan Fiiller” başlıklı doktora tezi herhalde bütün Türk lehçelerini ilgilendirmektedir (Çağatay, 1933). Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut’u önce 1938’de, sonra 1973 yılında yayımlar (Gökyay, 1938/1973). 1949 yılında yayımlanan Ahmet Cevat Emre’nin Gramerinde Azerbaycan Türkçesine ait malzeme de kullanılmıştır (Emre, 1949). Zeynep Korkmaz’ın alanla ilgili ilk çalışması Fuzuli’nin dili üzerinedir (Korkmaz, 1956).

Bu arada Atatürk’ün ölümünden sonra Türk Dünyası’na ilginin azaldığını, bilhassa soğuk savaş döneminde Sovyetler coğrafyasıyla bağlarımızın incelendiğini, bu itibarla yapılan bütün çalışmaların önemli olduğunu vurgulamalıyız. Muharrem Ergin Dede Korkut üzerine doktora tezini 1954 yılında yapmasına rağmen metni 1958 yılında, grameri 1963 yılında basılabilmektedir (Ergin, 1954/1962) Ergin’in Azerbaycan Türkçesi sahasındaki bir diğer eseri Şehriyâr’ın Haydar Baha’ya Selâm I-II adlı iki şiirinin esas alınarak Şehriyâr’a yapılan nazireler ile birlikte Şehriyâr’ın şiirlerinin dil özelliklerinin gösterildiği **Azeri Türkçesi** adlı kitabıdır. Ergin, daha sonra ortak kültür mirasımız olan Kadı Burhanettin üzerine çalışacaktır (Ergin, 1971/1980). Tahsin Banguoğlu’nun “Kaşgari’den Notlar” başlıklı yazı serisinin II. ve III. kısımları Oğuzlar ve lehçeleri üzerinedir ve çalışmalarda hâlâ kaynak olarak kullanılmaktadır (Banguoğlu, 1959/1960). Saadet Çağatay’ın yaşayan ağız ve lehçelere tahsis edilen Türk Lehçeleri Örnekleri-II adlı eseri bugün de ders materyali olarak kullanılmaktadır (Çağatay, 1972). Yukarıda söz edilen yazarların eserleri 20. yüzyılda, dolayısıyla Sovyetler Birliğinin çöküşünden önce yazılmıştır. Söz konusu eserler, döneminin önemli filolojik çalışmalarındandır.

2. Haleflerimiz ve Günümüz Türkoloji Çalışmaları

Azerbaycan Türkçesinin ağız, ses, gramer, leksik, deyim vb. özelliklerinin bahis mevzu olduğu dil çalışmalarının Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra Türkiye’de hız kazandığı gözlemlenmektedir. Aşağıdaki listede Hüsna Kavaklıçeşme’nin, Mehdi Rezaei’nin, Uğur Çakır’ın,

Mehdi Rezaei'nin ve diğerlerinin gösterilen çalışmaları, niceliksel olarak bunu kanıtlar niteliktedir. Ancak, gönül isterdi ki söz konusu çalışmalarda, genelde klasik Türkoloji eserlerinin, özeldense seleflerimizin yukarıda belirtilen açıklamalarının devamı niteliğinde, dilbilimin ve çağdaş sosyal bilimlerin geldiği noktadan hareketle dil-konuşma birimleri ve yapılanmalarının semantik-fonksiyonel ekseninde yapılmış tahlilleri de olaydı. İşte o zaman Türklük biliminde gerçek selef ve halef münasebetlerinden, gelenek ve yenilikten söz edilebilirdi.

Hüsna Kavaklıçeşme, Kars ve. İğdır Azerileri Ağzı, 2010, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Muharrem Daşdemir.

Mehdi Rezaei, 2010, Kaide-i Zeban-i Türki (Türk dilinin grameri), 2010, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Çetin Pekacar (1872 - İran sahası).

Uğur Çakır, Azerbaycan, Özbek ve Kazak Türkçelerinde Çatı, 2013, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ferhat Karabulut.

C. Eralp Alışık, Çağdaş Azeri Türkçesi Hikâyeleri, Yüksek Lisans Tezi, 1991, Danışman: M. Ergin, s. 123-371.

Gülşen Seyhan, Köroğlu Destanı (Azerbaycan Varyantı), Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1990.

Birsel Oruç Arslan, Efsanelere Göre Azerî Türkçesinin Ses Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, 1988, Danışman: Kemal Eraslan.

Türker Barış Bulduk, Adıyaman İndere (Zey) Köyü Ağzı, Yüksek Lisans Tezi, 2011, Danışman: Doç Dr. ŞehrebanıAllahbediyeva.

Mehmet Avni Özbek, Urfa Türkülerinin Dil ve Anlatım Özellikleri, Dr, 2010, Danışman: Mustafa Özkan.

Göksel Öztürk, Azerbaycan Atasözleri ve Deyimleri, Yüksek Lisans Tezi, 1993, Emine Gürsoy Naskali.

Çağlayan Yılmaz, Ahmedî (Akkoyunlu), Esrâr-nâme Tercümesi; İnceleme - metin - dizin. Dr, 2011, Danışman: Avni Gözütok. - XV. yy. 2. yarısı.

Zeynep Yiğitsözlü, Nesimi Divanının Gramer Yönüyle incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007, Danışman: Muzaffer Akkuş.

1. Türk Dilinin Tarihi, Lehçeleri, Ağzları ve Yapılan Çalışmalar

Bir dilin tarihî dönemlerini yazacak bir dil âlimi için, her lehçe üzerinde yapılmış çalışmalar, eski yazılı kaynaklar kadar önemlidir. Lehçe ve ağzlar üzerinde yapılacak çalışmalar, öncelikle bir merkez tarafından yürütülmelidir. Araştırma konuları önceden belirlenmeli, planlara uygun şekilde ele alınmalı, bu konuda yetişmiş eleman ve yetenekli araştırmacılar görevlendirilmelidir. Elde edilen sonuçlar yine bu merkezde toplanıp değerlendirilmelidir. Bu araştırma ve incelemelerden hareketle ağzların siyasi, idarî sınırlara bağlı olmayan alt grupları belirlenmeli, Türkiye Türkçesi ağzlarının veya diğer lehçelerin ağzlarının tam bir tasnifi bundan sonra yapılmalıdır.

Türkiye Türkçesi ağzları kendi içinde karşılaştırılıp tasnif edildikten sonra Türk dünyasının farklı lehçelerinin ağzlarıyla karşılaştırılarak ayrıldıkları veya birleştikleri yanları ortaya konulmalıdır. Bu tür eş zamanlı araştırmalarla Türk dünyasında konuşma dilleri arasında yer alan benzerlik, farklılık ve genel eğilimlerin belirlenmesi mümkün olabilecektir; art zamanlı çalışmalarla da Türkçenin tarihî dönemleriyle olan ilgileri tespit edilecek, dayandıkları tarihî kökler ortaya konacaktır.

Gerek Türkiye Türkçesinin gerekse diğer Türk lehçelerinin ağzlarında yaşayan arkaik gramer yapıları ve morfolojik unsurlar, bize Türk dilinin tarihî gelişimi hakkında önemli bilgiler verecektir. Bu bakımdan Türk Dili Kurultayları'nda şimdiye kadar alınan uygun kararlar, Türk

dilinin tarihiyle ilgili araştırmaların yanı sıra, ağız ve lehçeler üzerinde de çalışmaların yapılmasının gerektiğini vurgulamaktadır. Yazılı belgeleri halk arasında yaşayan dil unsurlarını araştırarak derlemek, Türk lehçelerini içine alacak büyük Türk Sözlüğünü meydana getirmek, terim lügati ve fonksiyonel bir Türkçe gramerin hemen hazırlanması bunların bazılarıdır. İstanbul Üniversitesi tarafından düzenlenen Milletler Arası Türkoloji Kongreleri, 1983'ten sonraki Milletler Arası Türk Dili Kongreleri, Türk-Sovyet Kolokyumları gibi süreli ve kurumsal faaliyetlerin de hız kazanmasıyla ağız ve lehçeler üzerindeki çalışma ve tartışmalar artmıştır. Bu bağlamda, Türk dilinin lehçe ve ağızları sınıflandırılmış, onlar genellikle tasviri, tarihi-karşılaştırmalı ve karşılaştırmalı-tarihî metotlarla incelenmiştir. Ancak, hem Sovyetler Birliğinin mevcut olduğu, hem de ondan sonraki dönemde Türk yazı dilleri ve lehçeleri, o sıradan da Azerbaycan Türkçesi üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalarda da klasik Türkolojik nitelikteki araştırma ve inceleme çizgisi çoğunlukla muhafaza olunmuştur. Bu aşağıda verilen listeden de gözlemlenebilmektedir:

Ahmet Cevat Emre, Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri, TDK Yay., İstanbul, 1949.

Agop Dilaçar, "Lehçelerin Yayılma Tarzı Ve Türk Dil Ve Lehçelerinin Tasnifi Meselesi", TDAY-B 1954, s. 39-58; Ankara, 1988.

Ahmet Bican Ercilasun, Kars İli Ağızları, Gazi Üniv. Yay, Ankara, 1983.

Ahmet Bican Ercilasun, "Doğu Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması", TKAE, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan, ss. 219-223, Ankara, 1985.

Zeynep Korkmaz'ın, Atatürk ve Türk Dili-Belgeler, TDK Yay., Ankara., 1992.

Ferhat Zeynalov (Türkiye Türkçesi: Y.Gedikli), Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi, İstanbul, 1993.

Emine Gürsoy-Naskali, Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu, TDK Yay., Ankara, 1997.

Ayşe İlker, Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil, TDK Yay., Ankara, 1997.

Himmet Biray, Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim, TDK Yay., Ankara, 1999.

Alaaddin Mehmedoğlu, Ahmet Buran, Hatice Alaaddin Kızı, Karşılaştırmalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü: Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Rusça, İngilizce, İzmir 1994.

1926 Bakü Türkoloji Kurultayı Tutanaklar (26 Şubat – 6 Mart 1926), Çeviren: Prof. Dr. Kâmil Veli Nerimanoğlu, Aktaran: Prof. Dr. Mustafa Öner, TDK Yay., Ankara 2008.

Bu çalışmaların yanında, Azerbaycan Dilcilik Enstitüsü'nün, 1958 hazırlamaya başladığı ve 17 yıl süren bir çalışma sonucunda ilim âlemine sunulan "Azerbaycan Dilinin Diyalektoloji Atlası" bu alanda yapılan ve Türkiye'de Türk Dil Kurumunda yayımlanan en önemli çalışmalardandır.

Anadolu, Gagavuz, Azerbaycan ve Türkmen edebî dilleri ve ağızları üzerinde yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar, birçok konfrontatif veya tutuşturmali benzerliği ve farklılıkları ortaya çıkaracaktır. Gelecekle ilgili ilk görevlerimizden biri, söz konusu karşılaştırmalı çalışmaları yaptırmak olmalıdır. Ben iki doktora öğrencime, yukarıda isimleri belirtilen Ayşe İlker'e ve Himmet Biray'a Oğuz grubu yazı dillerinde isim ve fiil konusunda karşılaştırmalı tezler yaptırarak bu tür çalışmalara adım attım. Bundan sonraki çalışmalarda ağızlar da karşılaştırılmalıdır. Gelecekle ilgili ikinci görevimiz edebî miraslarımızı karşılıklı olarak tanımaktır. Çeşitli antoloji yayınlarıyla bu iş de başlamıştır. Türkmenistan'da da Yunus Emre, Karacaoğlan gibi büyük şairlerimizin şiirleri yayımlanmıştır.

Geleceğe dönük üçüncü görev olarak bütün Oğuz ülkelerinde konuyla ilgili uzmanların yetiştirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Ayşe İlker, Himmet Biray, yönetimimde doktora yapan ilk Oğuz Grubu uzmanlarıdır. Şimdi diğer üniversitelerde de Türk yazı dillerinin ve edebiyatlarının uzmanları yetişmektedir. Ankara, Gazi ve Muğla üniversitelerinde açılan Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde Oğuz Grubu yazı dili ve edebiyatıyla ilgili dersler de verilmektedir.

Ortak geleceği kurmak, bu görevleri aksatmadan, planlı şekilde yürütmeye bağlıdır. Ortak dil kaynaklarımız, ortak geleceğimizin de kurucusu olmalıdır. Hâlâ yapılabilecek işler var. Mesela, yukarıda da belirttiği gibi, bağımsız bir Türk Bilimler Akademisi kurabiliriz. Bunu kurmak da zorundayız. Çünkü TÜBA, ne bu kurumun yürüteceği fonksiyona ne de altyapı ve bilgi birikimine sahiptir. Türk Dünyasının değişik bölgelerinde yapılan ilmî çalışmalar ve tezlerden de haberimiz yoktur. Böyle bir Akademi aynı zamanda hem yapılacak çalışmaları yönlendirecek bir stratejiye sahip olmalı hem de aynı alanlarda çalışan Türk Dünyası ilim adamlarının ortak çalışma yapabilecekleri zemini oluşturmalıdır. Türk Dünyası kültür kaynakları envanterinin çıkarılarak bir Türk Kültürü Arşivi oluşturulmalıdır. Bu arşivin yanı sıra kurumların ve şahısların ellerinde bulunan her türlü görüntülü ve yazılı doküman toplanarak bir Türk Bilgi Bankası ve Türk Dünyası Kütüphanesi oluşturulması hâlâ geç kalınmamış ve yapılması elzem işler arasındadır.

2.2. Aktarma Bilimi ve Azerbaycan Yazarlarının Eserleri Türkiye Türkçesinde

Herhangi bir dilden başka bir dile yapılan aktarma çalışması çeviridir. Bu diller birbiriyle akraba da olabilir. Mesela, Rusçadan Türkçeye, Türkçeden Rusçaya yapılan herhangi bir metnin aktarılması çeviri veya tercümedir. Rusçadan İngilizceye ve İngilizceden Rusçaya yapılan metin aktarımı da tercümedir. Ancak, birbirine en yakın olan akraba dillerde bu iş değişir. Anlaşılabilirliği birbirine çok yakın olan ve çoğunlukla %40-%80 civarında değişen Ortodoks-Kiril ve Katolik-Latin kültürel birleşenleriyle Slav dilleri (Tolstoy, 1997, s.25) ve Eski Türkçe bağlamlı Türk yazı dilleri ve tarihî lehçelerinde ise sözlü ve yazılı metinlerin birbirine aktarımı çeviri değil,

somut bir aktarma süreci ve sonucu olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bakımdan Azerbaycan şairi Mirza Alekper Sabir, daha yüz yıl önce Türkçeden Türkçeye (o zamana göre bir Türk lehçesinden, günümüze göre ise bir Türk yazı dilinden diğerine) bir tercümenin söz konusu olamayacağını yazıyordu:

Osmanlıcadan tercüme Türk'e" – bunu bilmem,

Gerçek yazıyor genceli, yainkihenekdir (şakadır),

Mümkün iki dil bir-birine tercüme, amma

"Osmanlıcadan tercüme Türk'e" ne demektir? (Sabir, 1992).

20. yüzyılın sonlarından beri dilbilimde en yakın akraba diller yeni bir bilişsel doğrultuda incelenmektedir. Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra ise, Türk yazı dillerinden edebî metinler, herhangi diğer bir dile ihtiyaç duyulmaksızın direk olarak birbirine aktarılmaktadır. Tabii ki söz konusu aktarma çalışmaları, çoğunlukla birbirine çok yakın olan Türk yazı dilleri arasında yapılabilmektedir. Bu bakımdan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan bedii metinler dikkatleri çekmektedir. Böylece filolojik bilimde Çeviri Bilimi ve Uygulanmasının yanı sıra, Aktarma Bilimi ve Uygulanması kavramının ve buna ilişkin filolojik çalışmaların ve edebî aktarmaların ortaya çıkması, Türkoloji'de yeni bir araştırma, incelenme ve uygulanma istikameti olarak değerlendirilebilmektedir (Musaoğlu, 2010, s.12).

Azerbaycan sözlü edebiyatı örnekleri, çeşitli metinleri ve ünlü yazarlarının eserlerinin Türkiye Türkçesine aktarılması, 1950'li yıllara kadar uzanır. Söz konusu aktarma süreci ve sonucunun ivme kazanmasına hem Azerbaycanlı hem de Türkiyeli bilim adamları ve araştırmacı-yazarlar çaba göstermiştir. Daha Sovyetler Birliği döneminde, Azerbaycan'dan Hamit Araslı ve Abbas Zamanov'un; Türkiye'den Ahmet Caferoğlu, Muharrem Ergin, Saadet Çağatay ve daha sonralar Ahmet Bican Ercilasun'un faaliyetlerinin; Yavuz Akpınar ve onun yayımladığı Kardeş Edebiyatlar dergisinin çok büyük rolü olmuştur. Günümüzde ise araştırmacı-yazarlar ve bilim adamları Yusuf Gedikli, Ali Duymaz, İldeniz Kurtulan ve diğerlerinin yaptığı somut aktarma çalışmaları, araştırmaları ve faaliyetleri dikkat çekicidir. Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılan aktarma çalışmaları, özellikle 1990'lı yıllardan beri çok büyük ivme kazanmıştır. Azerbaycan yazarlarından Anar'ın ve Elçin'in eserlerinin çoğunluğu hâlen Türkiye Türkçesinde okunmaktadır. Söz gelimi, Anar'ın Ak Liman, Bir Fırsat Bulsam, Vestiyerde Çalışan Kadının Anlattıkları, Beş Katlı Evin Altıncı Katı, Sıraselvilerde Bir Otel Odası, Dante'nin Jübilesi, İlgı Bağı, Kırmızı Limuzin, Korku, Bir İyi Padişah Masalı, Mutlaka Görüşürüz, O Gecenin Sabahı vb.; Elçin'in Mahmut ile Meryem, Ovaya Sis Çöktü, Ak Deve, Ölüm Hükmü vb. eserleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu çağdaş eserler, Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılırken genellikle iki aktarma üslubu veya aktarımı yapan aktarıcıların dünya görüşüne, kelime hazinesine, dil ve kullanım olgularını algılayış farklılıklarına göre belirlenebilen iki yazım tarzı gözlemlenmektedir:

Ehliman AHUNDOV (2018) Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri (Derleyen: Ehliman AHUNDOV; Türk çeviri yazısına aktaran, Giriş ve Sözlük bölümlerini yazan Prof. Dr. Semih TEZCAN, Ankara.

Birinci üslup, kelimesi kelimesine birebir değil, aktarma sürecinde kaynak metne, anlamı anlamına olan bir bağıllıkla kaynak metnin hedef metne büyük bir ölçüde anlamsal, kısmen de yapısal olarak dönüştürülmesi düzeyinde değerlendirilebilmektedir. Bu üslup, daha çok Cumhuriyet dönemi Türkçesine özgü kelime hazinesi, söz dizimi ve bütün diğer simetrik ve asimetrik nitelikli dil-kullanım olanaklarının özenle seçimi ve yeni bir yazınsal tarzdaki değişimi doğrultusundaki ölçütleriyle farklılık sergileyen bir aktarma süreci veya yazı tarzıdır. Bu Anar'ın ve Elçin'in eserlerinin büyük bir kısmını Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktaran İldeniz Kurtulan'ın ve edebî aktarımı söz konusu yazınsal doğrultuda sürdüren diğer aktarıcı yazarların üslubu veya edebî-bedî dilidir, denebilir. Dolayısıyla Anar'ın, Elçin'in ve diğer çağdaş Azerbaycan yazarlarının eserlerinin Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalarında, dizisel (paradigmatik) ve dizimsel (sentagmatik) ölçütleriyle belirlenebilen, birinci temel aktarma üslubudur.

İkinci üslup ise, genellikle kelimesi kelimesine ve anlamı anlamına gerçekleştirilen bir aktarmanın ötesinde, hem de metinleri oluşturan cümlelerin, cümle birleşmelerinin ve söz gruplarının sırası sırasına yapılan bir aktarımıyla seçilmektedir. Azerbaycan Türkçesindeki birçok Türk kökenli Azerice kelimenin, atasözleri ve deyimlerin yanı sıra, çeşitli cümle kalıpları ve sözcük gruplarının hem ilk hem de sonraki varyantlarının Türkiye Türkçesine doğrudan ve dolayısıyla aktarılması söz konusu üslûpla yapılmaktadır. Bu üslup, Anar'ın Beş Katlı Evin Altıncı Katı romanını ve Ben, Sen, O ve Telefon hikâyesini Azerbaycan Türkçesine aktaran araştırmacı-yazar Yusuf Gedikli'nin ve onun üslubuna yakın bir tarzda yapılan diğer aktarımların yazı tarzından veya dilinden oluşmaktadır. Söz konusu ikinci üslup da Anar'ın ve Elçin'in ve diğer çağdaş Azerbaycan yazarlarının eserlerinin Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalarındaki belirlenebilen ikinci edebî yöntemdir (Musaoğlu, 2019, s. 218).

2.3. Türkiye'de Azerbaycan Türkçesi ile İlgili Yaptırılmış Dil Tezleri

Bu çalışmalar, Türkiye üniversitelerinde ve çeşitli Türkoloji merkezlerinde 1990'lı yıllardan itibaren yaptırılmıştır. Bunlar, XX. yüzyıl boyunca seleflerin yaptığı uygun çalışmalardan gerek biçim gerekse içerik bakımından belli bir farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; söz konusu çalışmalarda araştırma alanı genişlemiştir. Burada hem Güney hem de Kuzey Azerbaycan sahaları dil, edebiyat ve folklorik özellikleriyle karşılaştırmalı incelenmeye tabi tutulmuştur. Türkiye'deki mevcut Türkoloji ekol için yeni olan metin dilbilimi, semantik, fonksiyonel vb. lengüistik yöntemlerden de yeri geldiğinde istifade olunmuştur. Aktarma bilimi ve çalışmaları ile gündeme gelen yalancı eşdeğerlik konusu ele alınmıştır.

A. Yüksek Lisans Tezleri

1. Karşılaştırmalı Çalışmalar

İsmet Cemiloğlu, Azeri Türkçesinin Sentaks Bakımından Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması, Danışman: Doç. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, 1986.

Filiz Alsancak, Azeri Türkçesi İle Türkiye Türkçesi Arasındaki Morfolojik Ve Fonetik Farklar, Danışman: Prof. Dr. Nuri Yüce, 1990.

İdris Göbütoğlu, Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde Fiillerin Karşılaştırmalı Anlam Gelişmeleri, Danışman: Doç.Dr. Naile Hacıyeva, 1995.

Ali Cin, Tarihi Türk Şiveleri Ve Günümüz Oğuz Grubu Şivelerinde Olumsuzluk İfadesi Danışman: Y.Doç.Dr. Vahit Türk 1998

Elza Samedova, Türkiye Türkçesi İle Azeri Türkçesinin Karşılaştırmalı Morfolojisi, Danışman: Prof. Dr. Ümit Tokatlı, 1999.

Filiz Özer, Oğuz Grubu Türk Dillerinde Fiilimsiler Yazar: Danışman: Doç.Dr. Ülkü Çelik Şavk, 2000.

Abdulkadir Öztürk, Günümüz Oğuz Grubu Türkçesi İle Eski Türkçenin Karşılaştırmalı Fiil Çekimi, Danışman: Y.Doç.Dr. Vahit Türk, 2000.

Elif Ünverdi, Oğuz Grubu Türk Şivelerinde Cümle Yapısı Ve Karşılaştırması, Danışman: Doç. Dr. Metin Karaörs, 2000.

Uğur Bilge, Türkiye Türkçesi Ve Azerbaycan Türkçesindeki Benzer Deyimlerin Karşılıklı Görünümü, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Can Özgür, 2003.

Fuat Yılmaz, Türkiye Ve Azerbaycan Türkçesinde Bazı Organ Adları Ve Kullanım Alanları (Bir Karşılaştırma), Danışman: Doç. Dr. Avni Gözütok, 2003.

B. Tahir Tahiroğlu, Türkiye Türkçesi Ve Azerbaycan Türkçesinde Sıfatların Anlam Açısından Karşılaştırılması (2 Cilt), Danışman: Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın, 2003.

Mammadısayev, Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesindeki Zaman Eklerinin Karşılaştırılması, Danışman: Doç. Dr. Gülmira Sadiyeva, 2005.

Esra Çelik, Azerbaycan Türkçesi İle Türkiye Türkçesi Arasında Yalancı Eş Değerlik, Danışman: Y. Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu, 2005.

Ebru Perilioğlu, Türkiye Türkçesi İle Azeri Türkçesindeki Ortak Kelimelerde Anlam Değişmeleri, Danışman: Doç. Dr. Ahat Üstüner, 2006.

Demet Almak, Azerbaycan Türkçesindeki Arapça, Farsça Kelimelerin Fonetik Değişlikleri (Türkiye Türkçesi İle Karşılaştırılması), Danışman: Prof. Dr. Ümit Tokatlı, 2006.

Sebine Abid, Türkiye Türkçesi İle Azerbaycan Türkçesinde Fiillerin Anlam Açısından Çeşitlenmesi, Danışman: Prof. Dr. Hamza Zülfikar, 2006.

Ayfer Aytaç, Feridun A. Celilov'un Azerbaycan Dilinin Morfonologiyası Adlı Eserinin Türkiye Türkçesine Aktarımı ve Azerbaycan Türkçesi İle Türkiye Türkçesinin Biçim Bilimsel Ses Bilim (Morfonologiya) Açısından Karşılaştırılması, Danışman: Doç. Dr. Mehmet İsmail, 2007.

Sadiye Ertuğ, Oğuz Grubu Türk Lehçelerindeki Hareket Fiillerinde Yalancı Eşdeğerlikler Danışman: Yrd. Doç.Dr. Özen Yaylagül, 2007.

Serap Karademir, Güneybatı Oğuz Grubu Lehçelerinde Yer Alan Vokal Köklü Kelimelerin Sınıflandırılması, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Salim Küçük 2011

Eyup Sertaç Ayaz, Eş Anlamlılığın Bilimsel Temelleri ve Türkiye Türkçesi İle Azerbaycan Türkçesindeki Eş Anlamlıların Karşılaştırılması, Danışman: Yard. Doç. Dr. Nesrin Güllüdağ, 2011.

Uğur Çakır, Azerbaycan, Özbek ve Kazak Türkçelerinde Çatı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ferhat Karabulut. 2013.

Tuğba Bayrakdarlar, Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Tasvirî Filler, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Yıldırım, 2014.

2. Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Necati Demir, Bahtiyar Vahapzade'nin 'Veten Ocağının İstisi' Adlı Eseri Üzerinde Gramer Çalışması (Azeri Türkçesi), Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bilal Yücel, 1991.

Ömer Çiçek, Mirza Celil Memmedkuluzâde'nin Hikâyeleri- Dil ve Üslûp İncelemesi, Danışman: Prof. Dr. Muharrem Öçalın, Gabusname (Kabusname) (1-24 Bölüm) Transkripsiyon, Tercüme, Metnin Dil Özellikleri, Sözlük, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zikri Turan, 1996.

Abdulkadir Akgündüz, Gabusname: Rehim Sultanovundur- Ekrem Cefer Kabusname (25-44 Bölüm) Transkripsiyon, Tercüme, Metnin Dil Özellikleri, Sözlük, Danışman: Prof. Dr. Zikri Turan, 1996.

Engin Ömeroğlu, Növrüz Töhfeleri (Nenruz Hediyeleri) Transkripsiyon, Tercüme, Metnin Grameri, Sözlük, Danışman: Yrd. Doç. Dr. M. Mehdi Ergüzel, 1996.

Semra Turan, Azerbaycan Milli Halk Oyunları Hacıbaba Ağayev (Transkripsiyon, Aktarma, Dil İncelemesi), Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kenan Acar, 2001.

Mecnun Gürsoy Ünüvar, Azeri Yazar Yusif Samedoğlu'nun 'Getl Günü' Romanı: Metin-Sözlük ve Ünlemler Üzerinde İnceleme, Danışman: Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali, 2001.

Arzu Solak, Leyla Vü Mecnun (Dizin, İnceleme, Metin Ve Tıpkı Basım), Doç. Dr. Gülşen Seyhan Alışık, 2003.

Ahmet Koçak, Leyla vü Mecnun (Tebrizli Hakiri) Giriş-İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım, Danışman: Doç. Dr. Gülşen Seyhan Alışık, 2006.

Zeynep Yiğitsözlü, Nesimi Divanının Gramer Yönüyle İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Muzaffer Akkuş. 2007.

Reza Khalily, 'Akâ'id-i Evliyâ'-i Seb'a, Danışman: Doç. Dr. Gülşen Seyhan Alışık, 2009.

Nurettin Özçelik, Hüseyin Feyzullahi'nin 'Azerbaycan Bayatları' Adlı Eseri Tebriz, H. 1363 (İnceleme-Metin-Dizin), Danışman: Prof. Dr. Gülşen Seyhan Alışık, 2010.

Sinem Arısoy, Elçin'in Povestlerinde Dil ve Üslup, Danışman: Prof. Dr. Fatma Özkan, 2010.

İbrahim Özkaya, Emsal-i Türkân (Giriş- İnceleme- Metin- Sözlük), Danışman: Yrd. Doç. Nesrin Güllüdağ, 2013.

Tuğba Sarıal, Ferman Kerimzade'nin Çaldıran Döyüşü Adlı Eserinde Ki'li Birleşik Cümleler, Danışman: Doç. Dr. Mustafa Tanç, 2011.

Said Nuri Odabaşoğlu, Anar Rızayev'in Beş Mertebeli Evin Altıncı Mertebesi Adlı Romanının Fonetik İncelemesi (Azerbaycan Türkçesi), Danışman: Yard. Doç. Dr. Ahmet Öksüz, 2013.

Şafak Gelgeç, Mîrzâalî-Nakî-İ Merâgî'nin Emsâl ü Naşâyih-i Türkî-Dîvân-ı Merâgî: İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım, Prof. Dr. Gülşen Seyhan Alışık, 2013.

Esra Çakıroğlu, Azerbaycan Dilinin Sinonimler Lügati Adlı Sözlüğün Kiril Harflerinden Latin Harflerine Aktarılarak Türkiye Türkçesine Çevirisinin Yapılması, Danışman: Yard. Doç. Dr. İbrahim Ethem Özkan, 2013.

Rabia Berna Açar, Anar Rızayev'in Ak Liman Adlı Eserinde Dil ve Üslup, Danışman: Prof. Dr. Fatma Özkan, 2013.

Şaban Dağcı, Elçin Efendiyev'in Mahmud Ve Meryem Adlı Romanının Morfolojik İncelemesi: Azerbaycan Türkçesi, Danışman: Yard. Doç. Dr. Ahmet Öksüz, 2014.

Bayram Hazar, Azerbaycan Şairi Samed Vurğun'un Vağif Adlı Tiyatro Eserinin Dil İncelemesi, Danışman: Prof. Dr. Şehrabani Allahverdiyeva, 2014.

3. Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Yapılan Çalışmalar

K. Mehmet Gece, Azeri Şivesi Güney Azerbaycan Ağızlarından Serap Ağzı, Danışman: Doç. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, 1985.

Hilal Demirkol, Şah İsmail (Hatayi) Gazellerinden Örneklerle Güney Azerbaycan Türkçesindeki Ses Değişiklikleri, Danışman: Yard. Doç. Dr. Levent Doğan, 2004.

Ali Selami Başoğlu, Güney Azerbaycan Şairi Bulud Karaçorlu(Sehend)'nin Nazmında Dil Özellikleri, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Muhittin Çelik, 2009.

Mehdi Rezaei, Kaide-i Zeban-i Türki (Türk Dilinin Grameri), Danışman: Prof. Dr. Çetin Pekacar, 2010. (1872 - İran Sahası).

4. Azerbaycan Türkçesinde ile Arapça ve Farsçayla İlgili Yapılan Çalışmalar

Niyazi Sezen, Azerbaycan Türkçesindeki Farsça Unsurlar ve Bu Unsurların Özellikleri, Danışman: Doç. Dr. Naile Hacıyeva, 1995.

Aladdin Sultanov, Xx. Yüzyılda Azerbaycan'da Arap Dili Alanında Yapılan Çalışmalar ve Arapça Öğretimi, Danışman: Yard. Doç. Dr. Mahmut Kafes, 2005.

Musa Rahimi, Kavaid-i Türki, Yüksek Lisans Tezi, Dan.: F.S.B. Özönder, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Emre Gülüm, Seyid Ebulkasım Nebati İle Seyid Azim Şirvani'nin Gazellerinde Geçen Farsça Kökenli Sözcüklerin Türlerine Göre Lengüistik Tahlili, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali Eroğlu, 2012.

5. Gramer Çalışmaları

Birsel Oruç Aslan, Efsanelere Göre Azeri Türkçesinin Ses Özellikleri, Danışman: Prof. Dr. Kemal Eraslan, 1988.

Zemine Ziyayeva, Azerbaycan Türkçesi Sesbilgisi, Danışman: Yard. Doç. Dr. Jale Demirci, 2001.

Zümrüt Şirinova, Azeri Türkçesinde Zarf-Fiiller, Danışman: Prof. Dr. Muhammet Yelten, 2001.

Seyhan Erbay, Azerbaycan Atasözlerinde Zamanlar, Danışman: Doç. Dr. Mustafa Tanç, 2011.

Hanife Çiçekli, Azerbaycan Türkçesinde Fiillerin İstemi, Danışman: Yard. Doç. Dr. Nuh Doğan, 2013.

6. Ağız Çalışmaları

Hüsna Kavaklıçeşme, Kars ve İğdır Azerileri Ağzı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Muharrem Daşdemir 2010

Türker Barış Bulduk, Adıyaman İndere (Zey) Köyü Ağzı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Şehrabani Allahbediyeva. 2011

7. Diğer Çalışmalar

Göksel Öztürk, Azerbaycan Atasözleri Ve Deyimleri, Yüksek Lisans Tezi, 1993, Emine Gürsoy Naskali.

Ahmet Demirhan, Azerbaycan Taponomiyasındaki Eski Türkçe Kelimeler Ve Bunların Araştırılması, Danışman: Doç. Dr. Naile Hacıyeva, 1995.

Elif Civelek, Türkiye'deki Azerbaycan Kökenli Türkologların Gramerimize Yaklaşımı, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kenan Acar, 2010.

Türkana Hüseynova Azerbaycan Yer Adlarında Etnotoponimler /Danışman: Prof. Dr. Zeki Kaymaz Yer Bilgisi: Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili Ve Lehçeleri, 145 S. 2011.

Nurcan Aras Okşak, Azerbaycan Türkçesindeki Kişi Adları ve Kişi Adlarının Veriliş Çeşitliliği, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nesrin Güllüdağ, 2012.

Sermin Yumuşak, Azerbaycan Masallarının Türkiye Türkçesine Aktarılması Ve Aktarma Sorunları, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Parvana Bayram, 2013.

B. Doktora Tezleri

1. Karşılaştırmalı Çalışmalar

Hyojoung Choi, Oğuz Grubu Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Fonolojisi Danışman: Prof. Dr. Talat Tekin 1992

Himmet Biray, Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim, Danışman: Prof.Dr. Ahmet Bican Ercilasun, 1992.

Ayşe İlker, Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil Danışman: Prof.Dr. Ahmet Bican Ercilasun, 1992.

Bilgehan Atsız Gökdağ, Oğuz Grubu Türk Şivelerinde Sıfat-Fiiller, Danışman: Prof.Dr. Tuncer Gülensoy, 1993.

Birsel Oruç Aslan, Oğuz Grubunda Edatlar, Danışman: Prof. Dr. Kemal Eraslan, 1994.

Hakan Dilman, A Linguisticanalysis Of Modern Turkishandazerbaijainian İn Terms Of Mutualintelligibilitywithspecialempphasis On Lexemes (Sözcük Bazında Modern Türkçe İle Azerbaycan Dilinin Karşılıklı Anlaşılabilirlik Açısından Dilbilimsel Analizi), Danışman: Doç. Dr. Aysu Erden, 1998.

Nebehat Tokmak Yıldız, Azerbaycan Türkçesindeki Yabancı Sözcüklerin Türkiye Türkçesindekilerle Karşılaştırılması, Danışman: Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı, 2000.

Nazım Muradov, Türkiye Türkçesi Ve Azerbaycan Türkçesinde Çok Anlamlılık Ve Eş Seslilik, Danışman: Prof. Dr. Yavuz Akpınar, 2003.

Elza Samedova, Türkiye Türkçesi Ve Azerbaycan Türkçesi Yazı Dilinde Basit Fiillerin Anlam Özellikleri, Danışman: Prof. Dr. Naile Hacızade, 2004.

Faruk Gökçe, Oğuz Türkçesinde Fiil Birleşmeleri Tarihsel Karşılaştırmalı Bir İnceleme Denemesi Yazar: Danışman: Prof. Dr. Dursun Yıldırım, 2007.

Emine Atmaca Eski Oğuz Türkçesinden Türkiye Türkçesine Söz Varlığındaki Değişmeler ve Anlam Olayları, Danışman: Prof. Dr. Prof. Dr. Vahit Türk, 2011.

Önder Sezer, Çağdaş Oğuz Diyalektlerinde Ünsüz Benzeşmeleri, Yazar: Danışman: Prof. Dr. Gürer Gülsevin, 2012.

Bülent Hünerli, Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zarf-Fiiller, Yazar: Danışman: Yrd. Doç. Dr. Rıfat Gürgendereli, 2012.

2. Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Gülşen Seyhan, Köroğlu Destanı (Azerbaycan Varyantı) İnceleme-Metin, Danışman: Prof. Dr. Muharrem Ergin,1990.

Dilek Erenoğlu, Azerbaycan Şairi Halil Rıza ve Men Şergem Adlı Eseri (Eserdeki Şiirler Üzerinde Dil İnceleme), Danışman: Prof. Dr. Yavuz Akpınar, 2005.

Çağlayan Yılmaz, Ahmedi (Akkoyunlu), Esrâr-Nâme Tercümesi; İnceleme - Metin - Dizin. Doktora Tezi, , Danışman: Avni Gözütok. - Xv. Yy. 2. Yarı. 2011

Meltem Gül, Muhammed Badamyari, Hikayat: İnceleme-Metin-Sözlük, Danışman: Prof. Dr. Zafer Önler, 2012.

3. Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Mahmut Sarıkaya, Güney Azerbaycan Türkçesi: Fonetik-Morfoloji-Sentaks, Danışman: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, 1998.

4. Gramer Çalışmaları

Kenan Beşirov, Azerbaycan Türkçesinde Cümle Üstü Birlikler, Danışman: Prof. Dr. Muhammet Yelten, 2008.

5. Ağız Çalışmaları

Erdal Karaman, Karabağ Ağızları, Danışman: Prof. Dr. Emine Gürsoy, 2005.

Jahangir Karini, Erdebil İli Ağızları, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, 2009.

Talip Doğan, Urmiye Ağızları, Danışman: Doç. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ, 2010.

Behrouz Bıcbabaei, Malekan (Melek Kendi) İli Ağızı, Danışman: Doç. Dr. Gülsüm Killi Yılmaz, 2012.

6. Diğer Çalışmalar

C. Eralp Alışık, Çağdaş Azeri Türkçesi Hikâyeleri, Danışman: Prof.Dr. Muharrem Ergin, 1991.

Reşide Gürses, Azerbaycan Türkçesini, Türkmen Türkçesini ve Gagavuz Türkçesini Konuşanlara Türkiye Türkçesinin Öğretilmesi, Danışman: Doç.Dr. İsmet Cemiloğlu, 2000.

Gönül Aliyeva, SSCB Döneminde Azerbaycan'da Dil Plânlaması, Danışman: Prof. Dr. Sema Barutçu Özönder, 2005.

Mehmet Avni Özbek, Urfa Türkülerinin Dil ve Anlatım Özellikleri, Danışman: Mustafa Özkan. Dizin 325-543 – 2010

C. Kitaplar

“Türk Dünyası El Kitabı” Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1976/1992.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap), Kültür Bakanlığı Yayınları, I, II Dizin, Ankara: 1992.

Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu. Hazırlayan: Emine Gürsoy-Naskali. Ankara: 1997.

Süleyman Kaan Yalçın, Azerbaycan Türkçesi Grameri, İstanbul: 2018.

Seyfettin Altaylı, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, I, II, III, Ankara 2018.

İran Azerbaycanı Âşık Destanları I: Şikâri Destanı, Nabi Kobotarian (Haz.), Ankara 2013.

İran Azerbaycanı Âşık Destanları 2 (Tufarganlı Abbas İle Gülgez Destanı), Anlatan: Tebrizli Âşık Hasan Gaffari, Derleyen: Nabi Kobotarian (Azeroğlu), Ankara 2019.

Cevat Heyet, İki Dilin Karşılaştırılması Mürsel Öztürk (Çev.), Ankara 2018.

D. Makaleler

Türkiye Bilişim Derneği (TBD) Türk Dünyası Ortak Bilişim Terimleri Çalışma Grubu Azerbaycan'dan Dr. İsmayıl Sadıqov.

Cevat Heyet, Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi Cilt 1, Sayı 1, s.7-19.Ankara, Kasım 2004.

Tez çalışmaları, 1950'li yıllardan beri Türk yazı dilleri ve lehçelerinin tasviri, tarihi-karşılaştırmalı, karşılaştırmalı-tarihi ve kısmen de karşılaştırmalı-tipolojik yöntemlerle incelenmesinde, çoğunlukla aşağıdaki genel sonuçları söylemeye imkân vermektedir. Oysa söz konusu sonuçlarda gösterilenlerin bile klasik nitelikteki Türkolojik ve filolojik yöntemlerle çözülebileceği imkânsızdır. Türk yazı dilleri ve lehçelerinin bütün sorunları yeni lengüistik yöntemlerle çözülebilecektir, diye düşünüyoruz.

Türkçe ve Türk dünyası adına 1950-1980 arası verimsiz yıllar olarak kaydedilmiştir. Sebebi ise Sovyetler Birliği ve Türkiye'deki iç çekişmelerdir.

Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü tarafından 1976'da yayımlanan "Türk Dünyası El Kitabı" önemli bir eserdir.

Türk lehçelerinin doğru ve isabetli bir tasnifinin yapılabilmesi için:

- Her lehçenin gramer bakımından ayrıntılı olarak incelenmesi gerekir;
- Lehçelerin benzer ve farklı yönlerinin ortaya konması gerekir;
- Lehçelerin dil özelliklerinin onu konuşan Türk boylarıyla örtüşüp örtüşmediğine bakılmasıdır;
- Her lehçenin eski ve yeni dil malzemesi incelenerek lehçenin tarihi gelişimi saptanmalıdır.

Sonuç

Türk yazı dilleri ve lehçelerinin incelenmesinde, yeni lengüistik yönüm ve yöntemlerden yararlanılmalıdır. Mesela, XX. yüzyılın 60-70 yıllarından beri Türk dilbiliminde de belli bir ölçüde yer alan semantik, fonksiyonel ve kompüter-mühendis dilciliği yöntemleri, Türk yazı dilleri ve lehçelerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesinde uygulanmalıdır. Türk lehçeleri ve edebiyatlarına ilişkin yapılan çalışmalarda, XX. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan ve XXI. yüzyılda giderek hız kazanan semiyotik, kavramsal ve bilişsel lengüistik/filolojik yöntemlerin kullanımı gündeme getirilmelive onların uygulanması denenmelidir.

Kaynaklar

Ahmet Vefik Paşa (1864). *Ebûlgazi Bahadır Han, Şecere-i Türkî*, İstanbul.

Ahmet Vefik Paşa (1873). *Ali Şir Nevâî, Mahbûbü'l-Kulûb*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.

Banguoğlu, Tahsin (1959). "Kâşgarî'den Notlar-II: Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss. 1-26, Ankara.

Banguoğlu, Tahsin (1960). "Kâşgarî'den Notlar-III: Oğuz Lehçesi Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss. 23-48, Ankara.

Böhtlingk, Otto (1851). *Über die Sprache der Jakuten*, St. Petersburg.

Caferoğlu, Ahmet, "Azeri Lehçesinde Bazı Moğol Unsurlar", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, 1923/21, 2. 213-226, 1934/3, ss. 3-8.

Caferoğlu, Ahmet (1929). *75 Azârbajğanische Lieder, «Bajaty» in der Mundart von Gângânebs-teinersprachlichen Erklärung* (Gence Ağzında 75 Azerbaycan "Bayati" Türküsü-Bir Dil açıklaması ile-), Breslau Üniversitesi, Doktora Tezi.

Çağatay, Saadet (1933). *Denominale Verbbildungen in den Türksprachen* (Türk Dillerinde İsimden Yapılan Fiiller), Berlin Üniversitesi, Doktora Tezi, Danışman: Willi Bang-Kaup.

Çağatay, Saadet (1972). *Türk Lehçeleri Örnekleri- II (Yaşayan Ağız ve Lehçeler)*, DTCF Yayınları, Ankara.

- Emre, Ahmet Cevat (1949). *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme) I. Kitap - Fonetik*, İstanbul.
- Ercilasun, Ahmet B. (2007). "Türkiye Türkçesine Ve Türkiye'deki Türk Lehçeleri Çalışmalarına Genel Bakış", *Türk Lehçeleri Grameri*, ss.11-30, Ankara.
- Ercilasun, Ahmet B.; Akkoyunlu, Ziyat (2014). *Kaşgârlı Mahmud: Dîvânu Lûgati't-Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, Bilge, XX. Yüzyılın Eşiğinde Dört Türk Aydını: Gaspıralı İsmail, Hüseyinzade Ali, Akçuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet, erişim: 12.10.2014 <http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=352475&/XX.Y%C3%BCzy%C4%B1%C4%B1n-E%C5%9Fi%C4%9Finde-D%C3%B6rt-T%C3%BCrk-Ayd%C4%B1n%C4%B1:-Gasp%C4%B1ral%C4%B1-%C4%B0smail,-H%C3%BCseyinzade-Ali,-Ak%C3%A7urao%C4%9Flu-Yusuf,-A%C4%9Fao%C4%9Flu-Ahmet-/-Prof.-Dr.-Bilge-Ercilasun>
- Ergin, Muharrem (1954). *Dede Korkut Kitabı -Giriş, Metin, İndeks*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi.
- Ergin, Muharrem (1962). *Dede Korkut Kitabı Gramer*, Doçentlik Tezi.
- Ergin, Muharrem (1971). *Azeri Türkçesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Garaşova, Sevil (2004). "XX. Yüzyıl Azerbaycan Fikir Tarihinde Ali Bey Hüseyinzâde'nin Yeri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, ss. 297-314, Konya.
- Gökyay, Orhan Şaik (1938). *Dede Korkut*, İstanbul.
- Gökyay, Orhan Şaik (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, İstanbul.
- Kadri, Hüseyin Kâzım (1870-1934). *Büyük Türk Lûgati*, 4 c., Devlet Matbaası, İstanbul.
- Kahramanlı, Nazif (2002). *Köhne-Yeni Elifba*, s. 11, Bakı.
- Korkmaz, Zeynep (1956). *Fuzulî'nin Dili Hakkında Notlar (Selâhattin Olcay ile birlikte)*, Ankara.
- Köprülü, Mehmet Fuad (1926). *Âzeri Edebiyatına Ait Tetkikler*, Bakü.
- Köprülü, Mehmet Fuad (1926). "Türk Halklarında Edebî Dilin İnkişafı", *Bakü Türkoloji Kongresi*.
- Köprülü, Fuad (1942). "Azeri-Türk Lehçesi", *İslam Ansiklopedisi*, 12. cüz, ss. 102-129, İstanbul.
- Musaoğlu, Mehman (2009). "Türk Dünyasında Aktarma Çalışmaları Ve Kemal Abdulla'nın Eserleri Türkiye Türkçesinde", *Gazi Türkiyat*, S. 5, ss. 217-244.
- Musaoğlu, Mehman (2010). *Kamal Abdulla'nın Eserleri Türkiye Türkçesinde*, Kültür Ajans Yayınları, ss. 11-15, Ankara.
- Necip Asım (1894). *Ural ve Altay Lisanları*, Kasbar Matbaası, İstanbul.
- Necip Asım (1897). *En Eski Türk Yazısı*, İkdam Matbaası, İstanbul.
- Толстой, Н. И. (1997). *Slavia Orthodoxa I Slavia Latina – Общее и различное в литературно-языковой ситуации (опыт предварительной оценки)*. Вопросы Языкознания, № 2, с. 16-33.
- Ulusoy, Belkis (2001). "Azerbaycan Siyasî Göçmenlerinin En Önemli Yayın Organlarından Biri Olan Azeri Türk Dergisi", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, ss. 223-233, İstanbul.